

Paleolitické nálezy v širším okolí soutoku Vltavy a Sázavy

Pavel Břicháček – Jan Eigner

1. Úvod

Mapa paleolitu pražské oblasti a celých středních Čech vykazuje nápadné diference, což odráží nejen intenzitu a možnosti bádání a objevů, ale nejspíše i atraktivitu samotného území pro lovecké osídlení. Zůstává otázkou, jaká byla jeho relativní hustota v měřítku tisíciletí. K dosud téměř prázdným prostorům náleželo i okolí soutoku Vltavy se Sázavou a dolní tok druhé jmenované řeky. Právě z této oblasti při okraji okresu Praha-západ publikujeme několik lokalit a ojedinělých nálezů získaných spíše nesoustavnými průzkumy, které probíhaly od 80. let minulého století až do současnosti.

2. Soupis pramenů

1. Davle

Lokalizace: vysoké návrší nad levým břehem Vltavy, v převýšení téměř 60 m nad řekou. Nadm. výška kolem 258 m.

Okolnost: nález J. Eignera roku 2019 v hlíně rozhrnuté na okraji pozemku s novostavbou domu č. p. 399 v ulici Sidliště. V jejím zárezu patrný profil sprašovými hlínami neobsahoval při zběžném prohlédnutí další artefakty.

Nález: 1 ks štípané kamenné industrie (dále ŠI). Proximálně odlomená čepel s laterální kúrou, z namodralé bíle patinovaného SGS – silicit glacienních sedimentů (rozměry – délka: 38, šířka: 18, tloušťka: 6 mm).

Datování: mladý – pozdní paleolit (?).

Uložení: Národní muzeum, oddělení pravěku a antického starověku (dále NM), př. č. 3/2023.

Literatura: nepublikováno.

2. Hostěradice (obec Kamenný Přívoz)

Lokalizace: terasa probíhající v mírném oblouku nad levým břehem Sázavy, v okolí místních částí Žampach a Močidla. Ploché, nanejvýš mírně k SSV až SV skloněný povrch terasy se nachází okolo 45–47 m nad tokem řeky. Artefakty se řídce vyskytují na čtyřech místech označených od západu k východu písmeny A až D (*obr. 1A*). Kromě nejvýchodnějšího prostoru (D) je naorávaný povrch terasy směrem proti svahu postupně převrstven sva-hovinami a úlomky metamorfitů z eluvia. Nadm. výška 263–268 m.

Okolnost: sběry J. Eigner v letech 2019–2023, příležitostně s M. Vávrou. Na jednu návštěvu připadaly v průměru jeden až dva jisté artefakty.

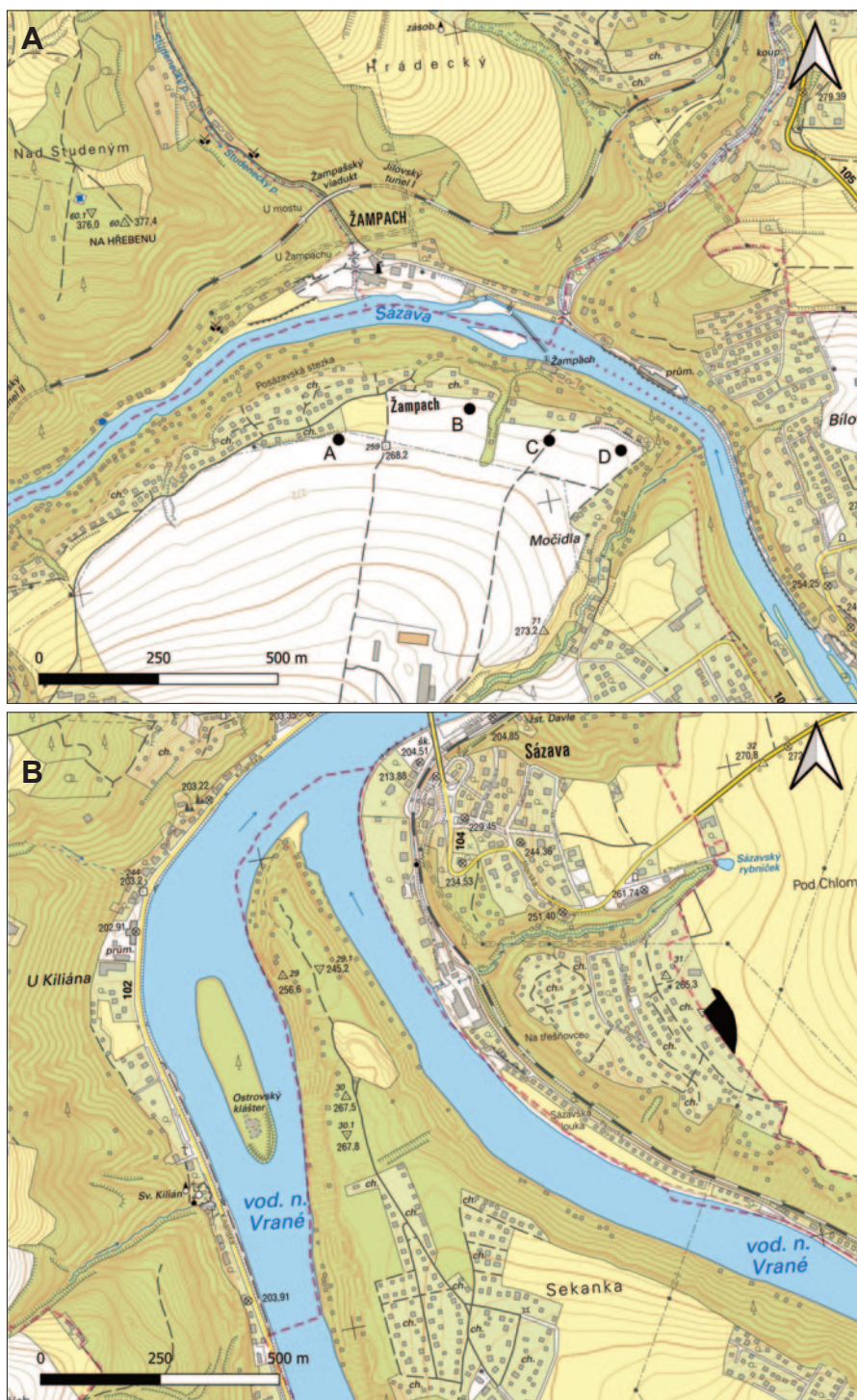
Nálezy: drobné kolekce jistých a dalších velmi pravděpodobných artefaktů zahrnují úhrnem nejméně 13 položek, zhruba vyrovnané v polohách B, C i D; ojedinělý je nález místě označeném jako A, kde ovšem proběhl jediný sběr.

Poloha A. 1 ks ŠI. Úštěp s negativovým povrchem, drasadlovitá až zabíhající retuš není na křemenu zcela prokazatelná, proximálně odlomen (53-59-29 mm, *obr. 2:2*). Kromě něj sebrán i sporný úštěp téže horniny.

Poloha B. 4–5 ks ŠI. Jádru těžené dostředně na jedné ploše, na boku zůstala kůra valounu, opozitní plocha nese nehierarchizované ohlazené negativy, křemen (67-80-57 mm, *obr. 2:5*); semikortikální úštěp se dvěma negativy dorzálně, patku tvoří kůra valounu křemene, povrch je ohlazený, distálně drobná recentní poškození (73-49-23 mm, *obr. 2:6*); drobný úštěp bez kůry, asi nezlomený, ohlazený křemen (35-34-10 mm, *obr. 2:3*); úštěp s různosměrnými negativy, má dva body kontaktu na patce, ohlazený paleozoický vulkanit – ryolit až ryodacit (určení B. Šreinová, 41-39-11 mm, *obr. 2:4*). Pravděpodobný je i křemenný úštěp s kúrou na bázi i distálně (d. 48 mm).

Další artefakty z křemene jsou stěží prokazatelné, zvláště úštěp (?) a dekortikační úštěp (?) s málo čitelným bulbem (d. 74 mm, *obr. 6:2*).

Poloha C. 4–5 ks ŠI. Ploché subdiskoidní úštěpové jádro s jedním trojúhelníkovým negativem a několika menšími na bocích, využívá konvexity křemenného valounu, povrch je výrazněji ohlazený (67-78-47 mm, *obr. 3:1*); subdiskoidní úštěpové jádro, těžené dostředně. Některé z úštěpů nedosáhly ke středu, takže ten je výrazně zvýšený, využití přirozené konvexity valounu bylo místy podpořeno tenkými úštěpkami, ohlazený povrch, křemen

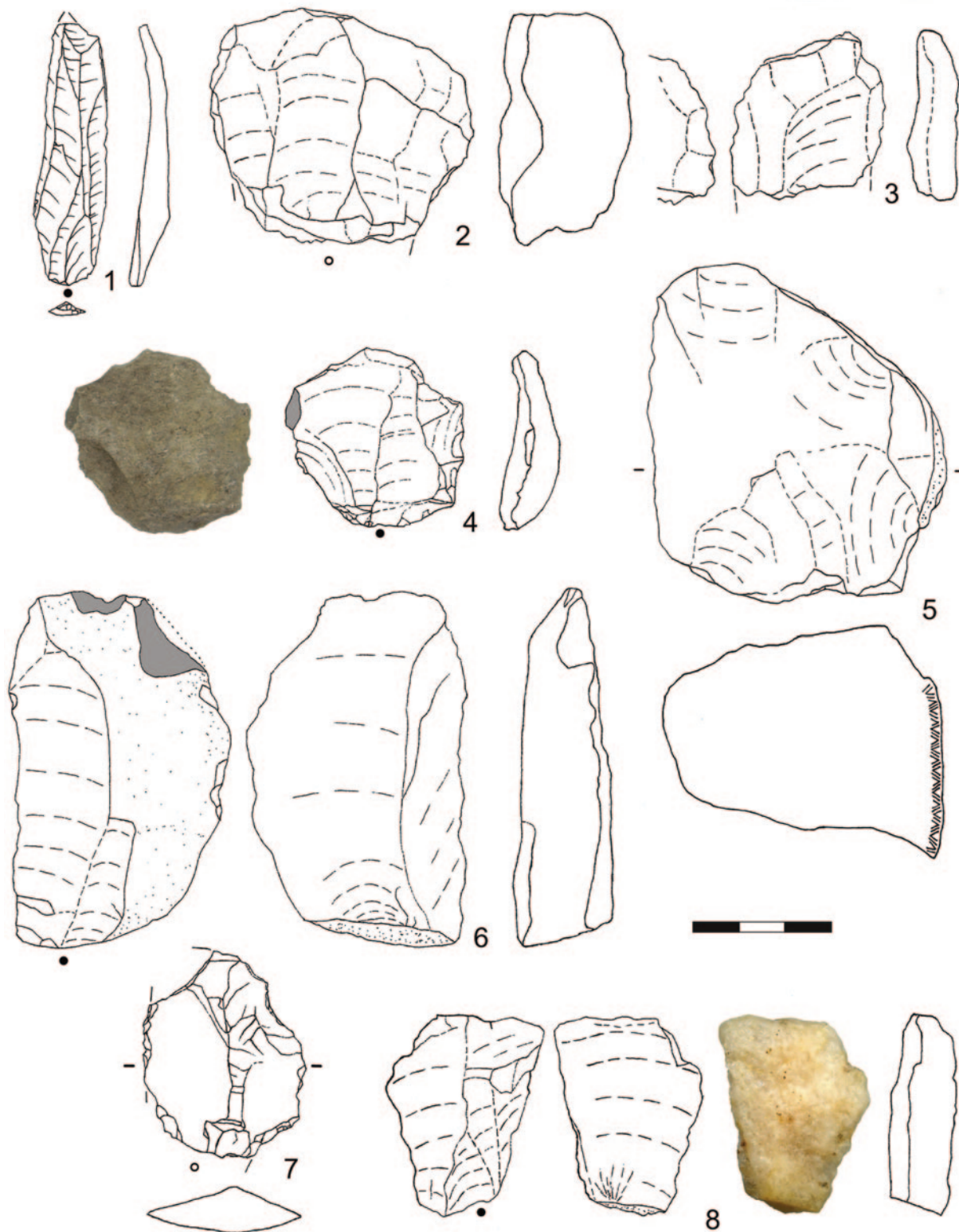
Obr. 1. A. Hostěradice, místa výskytu nálezů v polohách A až D. **B.** Sázava u Petrova, přibližný rozsah prostoru koncentrace středopaleolitických nálezů (černě). Mapový podklad: ČÚZK.

(75-78-47 mm, obr. 3:2). Jádru se našlo v místě, kde ornice sestává ze zahliněných svahových sedimentů promíšených s terasovými kameny, takže není příliš recentně poškozeno otlučením o ně. Další artefakty tvoří: částečně olámaný křemenný úštěp s nejméně jedním negativem dorzálně (d. 86 mm) a úštěp s odlomenouází, pravolaterálně částečně retušovaný, ze slabě ohlazeného paleozoického vulkanitu – ryolitu až ryodacitu (určení B. Šreinová 46-36-11 mm, obr. 2:7).

Poloha D. 3–4 ks ŠI. Drobný úštěp z těžní plochy jádra, s kůrou na bázi (41-32-15 mm, obr. 2:8); špatně zřetelný úštěp s kůrou na bázi (d. 40 mm); zlomek úštěpu s několika negativy (d. 27 mm); zlomený artefakt z většího valounu (d. 80 mm); případně korový úštěp s jedním negativem na boku (d. 32 mm) – vše z křemene.

Datování: střední paleolit. Vzájemná prostorová i chronologická souvislost nálezů z poloh A až D je neprokazatelná. Představují asi stopy disparátních sídelních epizod, takže vlastně i různé lokality situované na oddělených terénních polohách (ačkoli rokle zahloubená ve svahovinách mezi polohami B a C je jistě až holocenní). Středo-

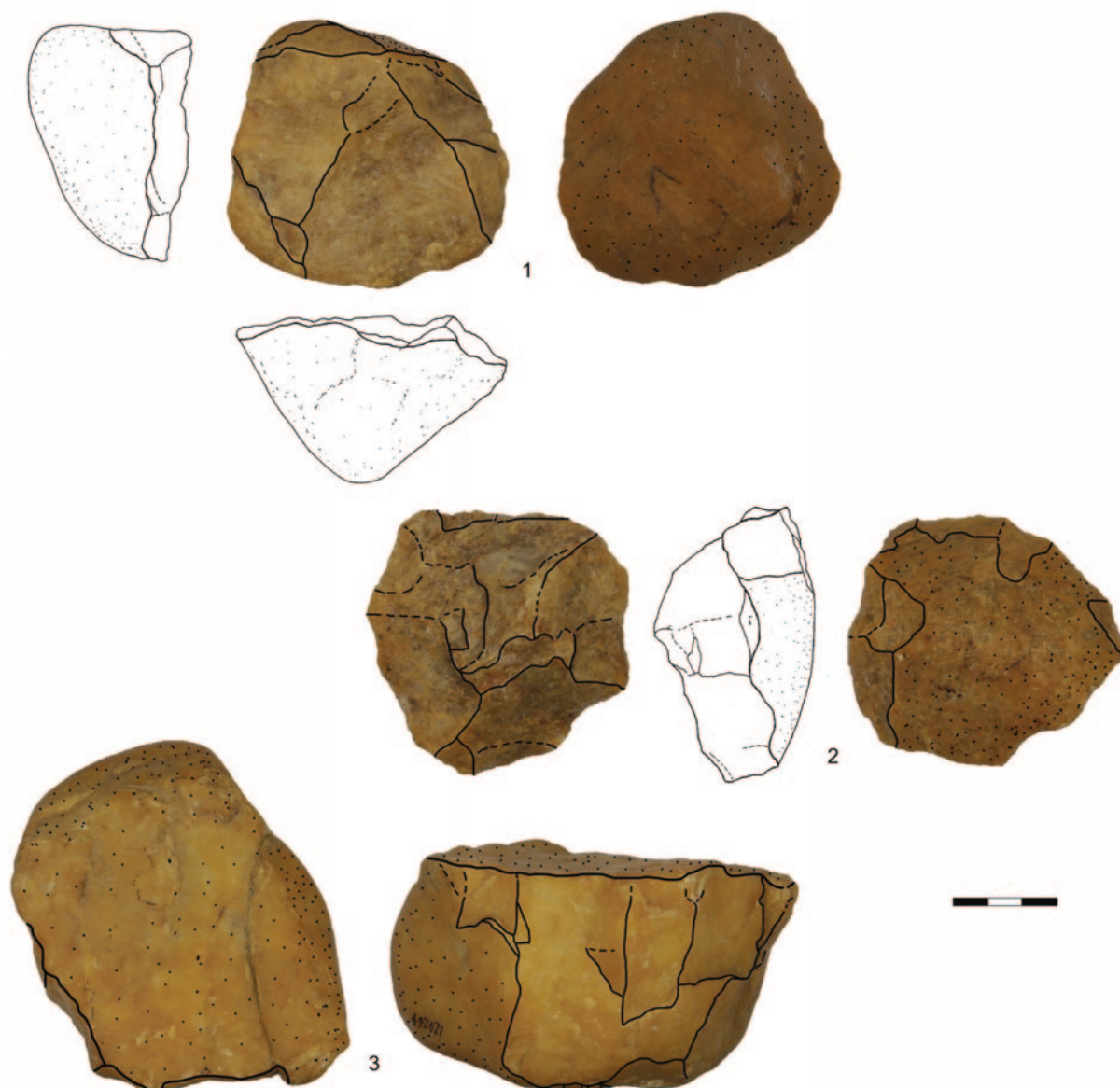
Obr. 2. Nálezy z Jílového u Prahy (1) a Hostěradic (2: poloha A, 3–6: poloha B, 7: poloha C, 8: poloha D). Ilustrace J. Eigner (šedé plošky – recentní porušení).

paleolitické stáří artefaktů podporuje vedle typických tvarů jader i ohlaz povrchu křemenné industrie na všech čtyřech polohách, byť nestejněmý.

Uložení: NM, př. č. 3/2023.

Další nálezy: několik zlomků pravěké keramiky v poloze D.

Literatura: nepublikováno.

Obr. 3. Nálezy z Hostěradic (1–2: poloha C) a artefakt z Kácova (okr. Kutná Hora) ve středním Posázaví (3). Ilustrace J. Eigner.

3. Jílové u Prahy

Lokalizace: SV svah návrší v západní části města. Jde-li o primární uložení nálezu, nelze s jistotou posoudit. Nadm. výška kolem 390 m.

Okolnosti: vykopáno na zahradě u čp. 108, který vlastnil F. Borový, a daroval místnímu muzeu (kde bylo zapsáno v roce 1973).

Nález: 1 ks ŠI. Čepel s protisměrnými negativy, mléčně bíle patinovaný SGS, patka je upravena více údery, abraze okraje těžní plochy schází (57-15-7 mm, obr. 2:1).

Datování: mladý – pozdní paleolit.

Uložení: Regionální muzeum Jílovém u Prahy, inv. č. 750.

Literatura: Břicháček 1987, 18.

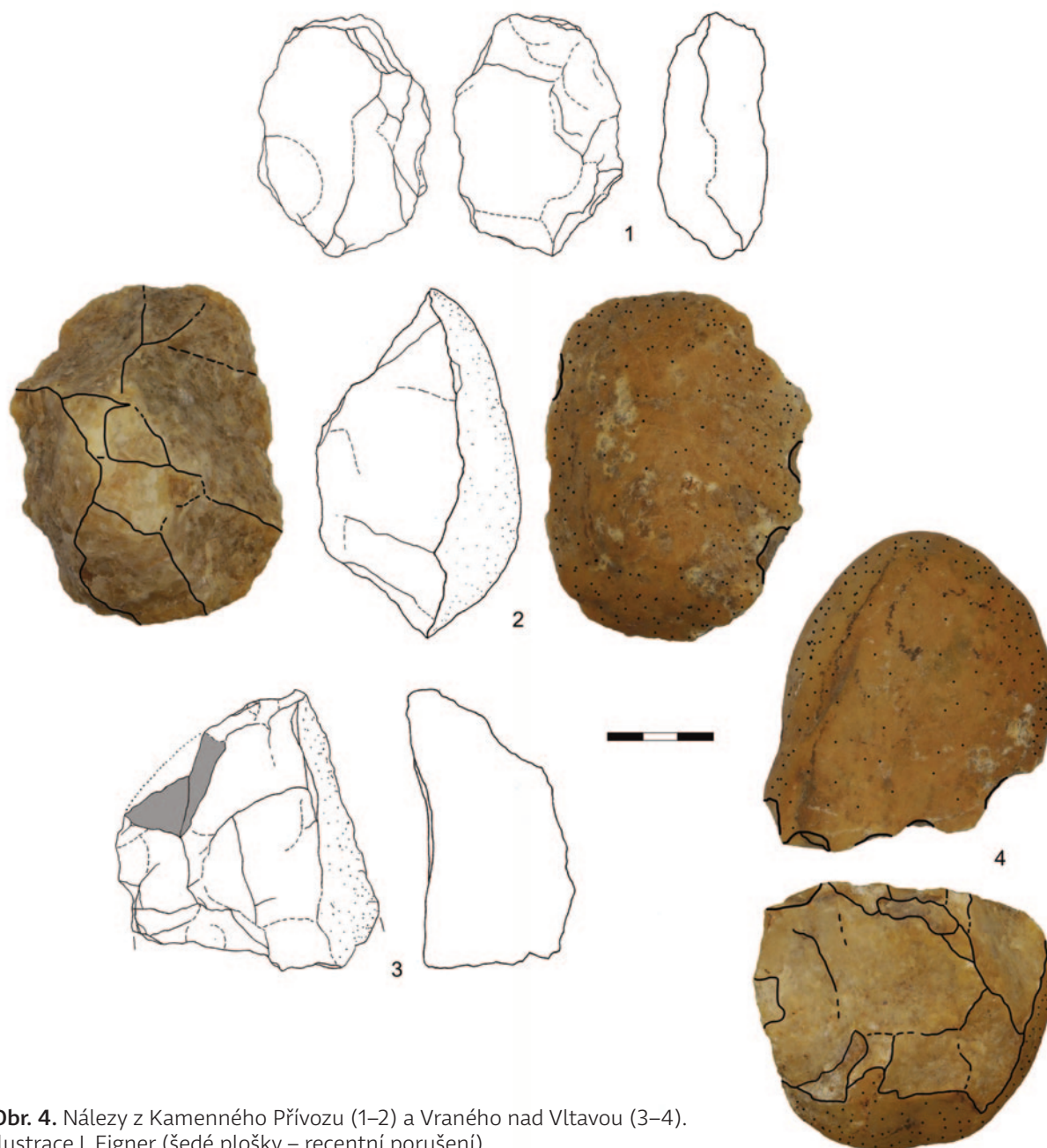
4. Kamenný Přívoz

Lokalita 1

Lokalizace: ploché návrší mezi pravým břehem Sázavy a roklí protékanou Turyňským potokem. Prostor nálezů se nachází na terasovém stupni v nadm. v. 278 m, takže asi 58 m nad současnou hladinou Sázavy.

Okolnosti: dva sběry J. Eignera roku 2023 na poli na povrchu terasy.

Nálezy: 2 ks ŠI. Subdiskoidní úštěpové jádro oválného tvaru, na jedné straně olámané, negativy slabě ohlazeny,

Obr. 4. Nálezy z Kamenného Přívozu (1–2) a Vraného nad Vltavou (3–4). Ilustrace J. Eigner (šedé plošky – recentní porušení).

valoun křemene (95-72-49 mm, *obr. 3:2*); klínkovitý artefakt na ústěpu z křemene, se silně ohlazeným povrchem a recentními poškozeními (65-48-30 mm, *obr. 3:1*). Vedle těchto dvou artefaktů stojí nejspíše dekortikační ústěp (?), pouze slabě ohlazený a s nevýrazným bulbem (d. 59 mm).

Datování: střední paleolit.

Uložení: NM, př. č. 3/2023.

Literatura: nepublikováno.

Pozn: další ohlazené křemeny pocházejí z pole blíže řece (okolí bodu S-JTSK, X: 1068672, Y: 740044) spolehlivé znaky arteficiality ale nemají.

Lokalita 2

Lokalizace: mírný jižní svah terasy skloněné k pravému břehu Sázavy (vzdálenost 240 m), v nadm. výšce 268 m.

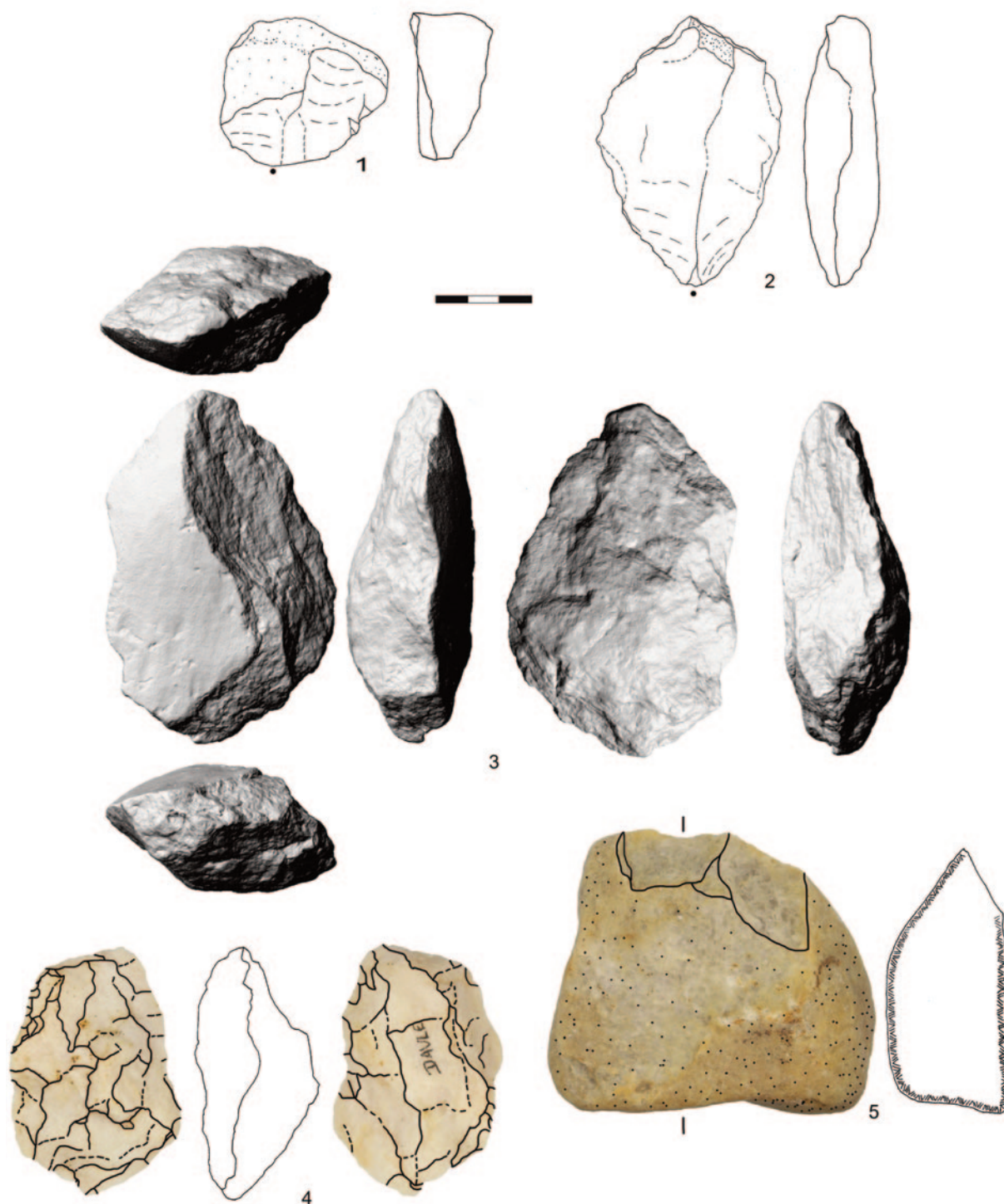
Okolnosti: sběr J. Eigner 2023.

Nálezy: 1 ks ŠI. Zlomek mléčně bíle patinovaného ústěpku, nejspíše SGS.

Datování: mladý paleolit – mezolit (?).

Literatura: nepublikováno.

Obr. 5. Sázava u Petrova, výběr z nálezů. Kresba J. Eigner, 3D model J. Souček.

5. Sázava u Petrova (obec Davle)

Lokalizace: na terasovém stupni sklánějícím se k západu, nad pravým břehem Sázavy zhruba 0,5 km od jejího soutoku s Vltavou a do 70 m nad ní. Nadm. výška zhruba 266–270 m.

Okolnosti: sběry P. Břicháčka v letech 1980–1983 na ploše 600 × 100 m na tehdy oraném, dnes trvale zatravněném pozemku, který na západě přiléhá k chatové osadě zabravší asi část lokalit (obr. 1B).

Nálezy: 7 ks ŠI. Soubor nálezů zahrnuje 7 spolehlivých artefaktů a několik dalších možných. Pocházejí z křemene, eventuálně doplněného o buližník. Překvapivě chybí výraznější jádra, formální nástroje představují dva nástroje s plošnou úpravou a sekáče, potvrzující hodnotu má přítomnost úštěpů.

Pěstní klín. Na jedné straně redukován plošně, na druhé jen při bázi, proto *sensu stricto* nesplňuje definici unifasu, může být nedokončeným bifaciálním nástrojem. Zjevná je tendence k úpravě od báze, která je ovšem při hraně čerstvě porušena, velká konkávní ploška může představovat negativ úštěpu, stejně jako odlomenou část, na téže straně zůstala neodstraněna i kůra křemenného valounu (110-73-40 mm, *obr. 5:3*); oboustranně opracovaný klínek na úlomku světlého křemene, povrch nese mírný ohlaz (78-50-36 mm, *obr. 5:4*); úštěp listovitého tvaru, s malými zbytky kůry na obou koncích, silně ohlazený negativový povrch, případná retuš hrany je i proto těžko prokazatelná, křemen (84-57-24 mm, *obr. 5:2*); úštěp s dorzální stranou pokrytou negativy i valounovým povrchem, patka je plochá, křemen (45-52-25 mm, *obr. 5:1*); olámaný úštěp s negativovým povrchem (55-51-15 mm); protáhlý valoun se sekáčovitě oboustranně upravenou podélnou hranou, plochy negativů mají mírně odlišný ohlaz, křemen (160-121-78 mm); plochý valoun se dvěma ohlazenými negativy na jedné straně – jedolící sekáč (? *chopper*), křemen (85-95-43 mm, *obr. 5:5*).

K vytríděným, s jistotou neprokazatelně oštipaným kusům patří zvláště plochý valoun dobře štěpného křemene s jedním zaběhlým negativem (*obr. 6:3*) a valoun bulžníku s protisměrnými negativy z jedné hrany, snad dvoulící sekáč či jádro (*obr. 6:4*).

Datování: střední paleolit (spíše starší fáze podle nálezu pěstního klínu ?).

Uložení: NM, př. č. 7/2022 (převzeno z AÚ v Praze, depozitáře v Kvílicích).

Literatura: Břicháček 1987, 18.

6. Vrané nad Vltavou

Lokalizace: plochá vysoká terasa nad pravým břehem Vltavy (kolem 80 m nad současným tokem), postupně směrem od řeky zastavovaná rodinnými domy. Nadm. výška 267 m.

Okolnosti: sběry J. Eigner, M. Vávra v letech 2020–2023.

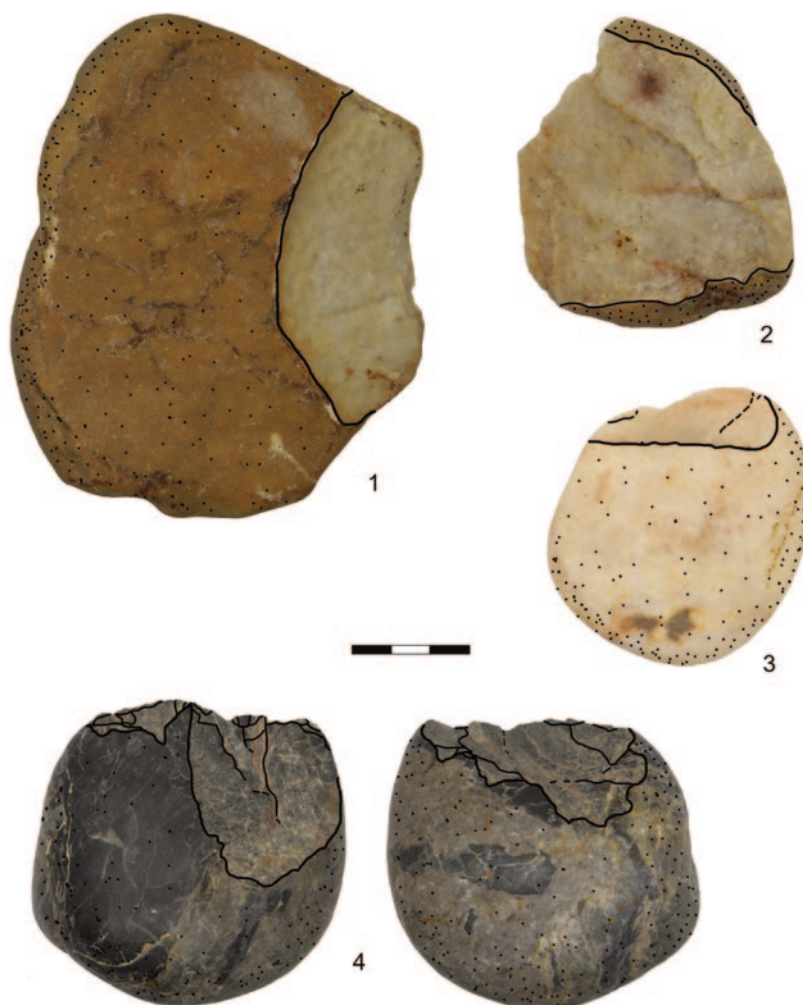
Nález: 3 ks ŠI. Jádro (spíše než sekáč) s paralelní jednosměrnou těžbou, probíhající pod kolmým úhlem na jedné, užší ploše menšího valounu, kolmo směřují další negativy, místy na hranách poškozeno recentním odrčením, negativový povrch křemene je ohlazený, s důlky (63-72-91 mm, *obr. 4:4*). Méně výrazné, ale přesto vcelku průkazné křemenné artefakty představují i ohlazený zlomený úštěp s negativy a s kůrou na straně, na protilehlém boku částečně hrubá zabíhající retuš (79-68-42 mm, *obr. 4:3*) a dvoulící sekáč (*chopping-tool*), případně jádro na valounu. Povrch několika negativů je stejnoměrně silně ohlazen, poškozeno recentními údery při orbě (102-75-56 mm).

Méně spolehlivý je silně ohlazený zlomený úštěp (?) z bělavého křemene s rozlišitelnou dorzální a ventrální stranou, jehož bulbus není patrný (53-55-24 mm), dále zlomek jádra. K dalším sporným křemenným kusům náleží zlomený úštěp (?) a úštěp (?) s kůrou.

Datování: střední paleolit.

Uložení: NM, př. č. 3/2023.

Literatura: nepublikováno.

Obr. 6. Sporné artefakty, 1 Davle, 2 Hostěradice, 3–4 Sázava u Petrova. Ilustrace J. Eigner.

3. Vyhodnocení

V soupisu bylo shromážděno úhrnem nejméně 28 artefaktů z celkem šesti lokalit (souhrn *tab. 1*). Pět z nich se nachází v dolním Posázaví (jedna v místě nad soutokem Sázavy s Vltavou); poslední, nejsevernější bod najdeme na pravém břehu Vltavy asi 5 km od uvedeného soutoku (*obr. 7*). Průměrně připadají skoro tři kusy štípané industrie na lokalitu (resp. soubor nálezů při prostorovém rozdělení koncentrací). Tento údaj vypovídá o tom, že dosud nebyla objevena nálezově bohatší lokalita a že naše další úvahy vycházejí z velmi omezených dat. To platí tím spíše, že všechny artefakty pocházejí z povrchových sběrů či nejistých kontextů.

Z hlediska datování převládají s jistotou či velmi pravděpodobně středopaleolitické valounové industrie (Hostěradice, Kamenný Přívoz, Sázava, Vrané) nad patinovanými siliciovými nálezy (Davle, Jílové, Kamenný Přívoz?). Ty druhé artefakty spadají rámcově do mladého, případně pozdního paleolitu – jejich nevýraznost ale bližší určení neumožňuje, a proto se jim dále nevěnujeme. Překvapivě schází spolehlivé stopy pozdního paleolitu a hlavně mezolitu, a to i na místech svým charakterem v jiných částech Čech osídlovaných. Topografie lokalit mezolitu vykazuje sice v rámci souhrnně nezpracovaných středních Čech značnou pestrost, ale zvláště ostrožna v Hostěradicích (poloha D) by pravděpodobně v některých jiných českých regionech pozdně paleolitické či mezolitické osídlení přitáhla.

Valounové industrie¹ byly vyráběny až na výjimky z křemene sbíraného nejspíše na místě či v blízkém okolí nálezů, na povrchu teras či jiných odhalených míst. Z Hostěradic pocházejí dva artefakty z paleozoického vulkanitu (ryolit až ryodacit), horniny, která je součástí jílovského pásma; proto mohla být surovina sebrána rovněž lokálně.² Zcela tedy schází doklady využití paleozoických křemenců, hojně zvláště na lokalitách dolní Berounky. Je to dáno i tím, že tato surovina na terasových stupních řeky Sázavy chybí.

Povrch křemenných artefaktů je ohlazený – eolizovaný, někdy žlutavě zbarvený, což podporuje archaičnost a neodpovídá mladšímu až holocennímu stáří (k pozdním štípaným makrolitům např. *Vencl 1976; Vencl et al. 2011*). Až na výjimky chybí výraznější nástroje (hlavně *obr. 5:3–4*), jejichž spektrum však nebývá široké ani v početnějších souborech (překvapivě se ovšem v povrchových kolekcích uvádějí nápadně vysoká procenta formálních nástrojů / retušovaných kusů, cf. např. *Stříbro: Břicháček – Šída 2015, Table 1; Mlazice: Sýkorová – Štaud 2000, 222*). Vyskytují se hlavně úštěpy a jádra, o které se opírají chronologické závěry při zohlednění stavu povrchu artefaktů, případně jejich metriky. Pěstní klín (*obr. 5:3*) naznačuje příslušnost k okruhu acheuléenu. Drobnější klínkovité, bifaciálně formované nástroje (*obr. 5:4*, případně *3:1*) mají chronologický rámec širší a spojený i s mladší fází středního paleolitu

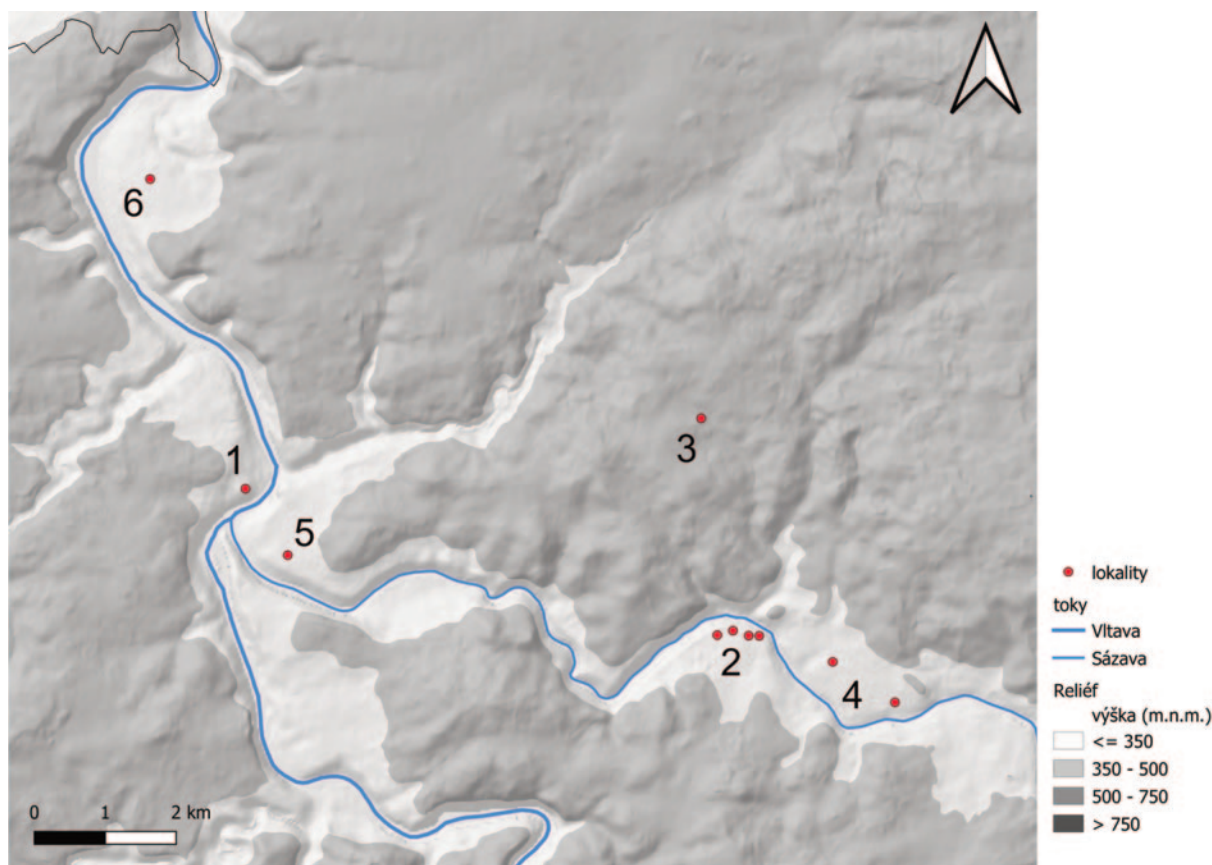
číslo	lokalita katastr	lokalita číslování	upřesnění polohy	souřadnice S-JTSK	nadmořská výška	počet jistých artefaktů	datování
1	Davle	1		1064463, 747530	258	1	mladý – pozdní paleolit ?
2	Hostěradice	1	A	1067792, 741408	268	1	střední paleolit?
			B	1067775, 741179	264	4–5	střední paleolit
			C	1067887, 740975	264–265	4–5	střední paleolit
			D	1067919, 740830	263–264	3–4	střední paleolit
3	Jílové u Prahy	1		1064756, 741036	kolem 390	1	mladý – pozdní paleolit
4	Kamenný Přívoz	1		1068482, 739885	278	2	střední paleolit
		2		1069214, 739136	268	1	mladý paleolit – mezolit ?
5	Sázava u Petrova	1		1065500, 747128	266–270	7	střední paleolit
6	Vrané nad Vltavou	1		1059922, 747997	267	3	střední paleolit

Tab. 1. Základní údaje o lokalitách a nálezech.

1 Pojem valounových industrií (*pebble tools industries, Geröllartefakte, les industries à galets aménagés*) není v paleolitu univerzálně vymezen chronologicky ani kulturně (u nás uváděná Žeberova označení „bohémien“ či „heidelbergien“ jsou již dávno odsunuta do dějin bádání), shrnuje jen kamenné industrie využívající cíleně jako štípanou surovinu valouny a tomu přizpůsobující metodu utváření a redukce jader.

2 Nepravděpodobná je možnost, že jde o novověkou pseudoindustrii (k příkladům z vulkanitů *Eigner – Řezáč 2020*).

Obr. 7. Lokalizace paleolitických lokalit v širším okolí soutoku Sázavy a Vltavy. 1 Davle, 2 Hostěradice, 3 Jílové u Prahy, 4 Kamenný Přívoz, 5 Sázava u Petrova, 6 Vrané nad Vltavou. Vyhotovil F. Prekop.

(např. Praha-Ďáblice, Radim). Opakující se výskyt plošně opracovaných nástrojů v periferních, výše položených oblastech (viz další nálezy unifasů při okrajích Vysočiny z Modletic: *Svoboda 1996*, Hrotovic: *Oliva 1990*, na bavorské straně Pošumaví bifas z Pössingu: *Angerer et al. 1962*, další na okraji severozápadních Čech: Strojovice, předběžně *Dobeš – Peksa 2022*, 16) by mohl signalizovat vzorec využívání krajiny – v rámci jednoho (?) horizontu středního paleolitu – zahrnující i efemérní návštěvy méně klimaticky příznivých, respektive výškově členitých regionů.³

Z Hostěradic a Kamenného Přívozu pocházejí typická unifaciálně těžená diskovitá jádra, která bývají součástí souborů různě starých technokomplexů. Značný metrický rozptyl jader přirozeně determinuje tvar suroviny a míra jejich redukce (ze středočeských kolekcí např. *Sýkorová 2003*, 22–30, *Vencl – Valoch 2001*, 22, 24). Kůra na bázi úštěpů představuje rovněž charakteristický rys středopaleolitických industrií středních Čech; ten vyplývá z centripetálního sbíjení z jader bez upravené úderové plochy, při využívání přirozené konvexity valounů různých velikostí. Diskoidní metoda v tamních industriích zjevně převažuje nad levalloiskou, byť ani ta se nejspíše geograficky i surovinově neomezuje (např. *Neruda – Eigner – Šída 2024*).

Paleolitické artefakty ze zájmového území se až na nález z Jílového vyskytly v nadmořských výškách 258–278 m, takže patřících ještě formálně do nížin, okolní terén má ovšem výraznou relativní výškovou členitostí (např. vrch Medník: 416 m n. m.) charakter pahorkatiny, kde řeka místy klikatkovitě proráží území odolných magmatitů moldanubika a sedimentů i vulkanitů barrandienu. Valounové artefakty byly bez výjimky nalezeny v místech středopleistocenních teras. Jejich průzkum probíhal značně výběrově, v závislosti na podmínkách a přístupnosti sběrům; rovněž nesystematicky a spíše nahodile

3 Naproti tomu není zařazena údajná staropaleolitické industrie z ohlazeného žilného křemene z okolí Dědkova na České Sibiři (*Fridrich et al. 2000*; k. ú. Velké Heřmanice), jejíž arteficialita by měla být zrevidována (ani autoři citovaného článku nebyla lokalita v pozdějších přehledových pracích uváděna).

bylo procházeno i blízké okolí. Východně od Kamenného Újezdce už průzkum nebyl proveden vůbec (mj. větší plocha terasy mezi Týncem a Chrástem n. Sázavou byla nedávno zastavěna).

Platnost triviálního konstatování, že stáří terasy určuje datování povrchových nálezů pouze *post quem*, pro zařazení rámcově středopaleolitických industrií z povrchu středopleistocenních terasových stupňů nepomáhá. Nutně neplatí ani předpoklad, že artefakty na terasách dnes vysoko nad řekou by snad mohly být starší, protože hominidé vyhledávali blízké a přístupné okolí řek (např. *Oliva 2013*, 169).⁴ Terasový systém Sázavy lze rámcově korelovat s terasami Vltavy a Berounky (*Balatka – Gibbard – Kalvoda 2010; Balatka – Kalvoda – Gibbard 2015*). Terasy s lokalitami na dolním toku Sázavy patří podle citovaných prací k terasám III. stupně. Na dolní Sázavě navazují tyto plynule na terasy Vltavy a lze je datovat do středního pleistocénu – cromerský komplex či elster.

Prezentované středopaleolitické nálezy doplňují řídkou mozaiku poznání v jižním okolí Prahy. Mapy osídlení tam deformují směrem k jihu přibývající zatravněné, zalesněné a zastavěné plochy. Co se týče středopaleolitického období, větší soubory artefaktů pocházejí až ze samého jižního okraje Prahy (např. Praha-Písnice a Praha-Kunratice, nepublikované sběry K. Hörbingera, později J. Eignera a L. Vélové) či z dolní Berounky (např. Zadní Třeň, předběžně *Vencl 1971*, 653–655).

Naproti tomu z území proti proudu Vltavy a Sázavy se stran valounové industrie uvádí jen Žeberovy sběry z odlehleho Kácova na střední Sázavě (*Žebera 1958*, 98). Část z nich uložená ve sbírkách NM (Oddělení pravěku a antického starověku, inv. č. H1-124263–124264) tvoří dva kusy – 1. Jádru s paralelní těžbou, vzhledem ke kolmému úhlu a podobě negativů sbíjené nejspíše bipolárně na podložku (rozměry: 62-100-96 mm; *obr. 3:3*). 2. Valoun s jedním ohlazeným negativem na boku jdoucím téměř kolmo – artefakt? (rozměry: 68-121-127 mm); silný ohlaz a žlutavě hnědé zbarvení u jádra odpovídá minimálně středopaleolitickému stáří. Snad pocházejí odkudsi z prostoru pleistocenních terasových štěrků v západním okolí obce nad levým břehem řeky.⁵ Další ojedinělé středopaleolitické nálezy jsou nejspíše známy – zůstaneme-li v Posázaví – ze vzdálenějšího Havlíčkobrodského (*Pajerová 2011*, věrohodný je mezi nimi hlavně artefakt z Dobré při Příbyslavi).

Vltava vtéká dále jižněji od soutoku se Sázavou do hlubokého údolí se zalesněným okolím, které se rozevírá teprve ve středním Povltaví na Sedlčansku a Kamýcku. Systematičtější průzkumy orientované na předneolitické nálezy tam dosud proběhly pouze v nedostatečné míře. Omezený výskyt dochovaných terasových stupňů jako zdrojů suroviny a jejich nízká přístupnost limituje stav poznání. Pouze K. Žebera sebral na výzkumu oppida v Hrazanech na k. ú. Radíč subdiskoidní jádro z valounu křemene (*Vencl 2011*, 7–8, *obr. 3; Čechák – Korený – Krušinová 2021*, 264), jehož datování je široké i s ohledem na polykulturní osídlení místa.

Co se týče mladopaleolitického až pozdně paleolitického osídlení, jsou směrem ku Praze k dispozici jen nevýrazné nálezy (např. Praha-Lipence, sběry R. Prášila: archiv S. Vencla), ty schází v dalších směrech zcela, kromě severního Sedlčanska: Radíč (*Vencl 2011*, 11, 13; *Čechák – Korený – Krušinová 2021*, 266), Nová Ves a Kňovičky (nepublikováno). Dolní a střední Posázaví zůstává pro tato období i následující mezolit až na nečetné výjimky nepoznané (*Vencl 2011*, 22–23), což se začíná měnit až v posledních letech (*Davidová – Kapustka – Přichystal 2018*; nové významné objevy připravují do tisku K. Kapustka a kol.)

4. Poznámky k rozpoznávání paleolitických valounových artefaktů

Na tomto místě předkládáme několik souvisejících dílčích poznámek. Objevování staro- až středopaleolitických industrií štípaných z valounů ve středních Čechách významně pokročilo od 60. let minulého století zvláště díky intenzivním průzkumům několika archeologů – P. Břicháčka, J. Fridricha, S. Vencla

4 Některé dokumentované případy ukazují na relativní provázanost mezi stářím terasy a datováním nálezů (např. *Guibert 2022*), u nás se o to s opatrností a výhradami pokusil v členité Mělnické kotlině J. Svoboda (*1983*).

5 Návštěva místa v červenci 2023 potvrdila výskyt terasových valounů v uvedeném prostoru, který je rychle zastavován rodinnými domy. Prohlédnutím výkopů a skryté obslužné komunikace – v okolí bodu S-JTSK X: 1082567, Y: 704693 – se ukázalo, že vrstva terasy je velmi mělká (jinde ovšem mocnější: *Balatka – Gibbard – Kalvoda 2010*, 17), prokazatelné artefakty ale získány nebyly.

a K. Žebery (ale i akcím I. Fridrichové-Sýkorové, V. Čtveráka a dalších) i vytrvalých sběratelů (např. K. Hörbinger, P. Klásek, V. Merta, V. Stárka, M. Vávra), nedočkal se ovšem přiměřeného zveřejnění (a jen část údajů pronikla do centrálních archivů). Lokality se prostorově soustředí především v okolí dolního toku Berounky, na Mělnicku a v některých částech východu středních Čech. Vyhodnocení, komplikované roztržitostí sbírek i některými vnějšími okolnostmi, by mělo postihnout jak místní či regionální specifika, především však stanovit na podkladě několika stratifikovaných lokalit technotypologické znaky industrií a jejich chronologický vývoj. Teprve poté bude snad možné přibližně zpřesnit časové zařazení ojedinělých nálezů či málo početných souborů. Aktuálnost úkolu shromažďování dat a minimálně základní publikační evidence zvyšuje ubývání možností k terénnímu průzkumu kvůli zatrávňování málo úrodných půd (zde Sázava u Petrova) i od 90. let 20. století akcelerující zástavba v širším přípražském prostoru. Ta se nevyhýbá ani pleistocenním terasám (typicky oblast Černošic či Kralup nad Vltavou⁶).

Autoři zvolili do jisté míry minimalistický a pozitivistický přístup (podobně např. *Břicháček 2022*; *Oliva 2013*), který částečně formuje už v terénu při sběru rezignace na možnost podchycení celého spektra industrie. Povaha suroviny a nálezové okolnosti často neumožňují získání, respektive reprezentativní rozlišení některých skupin artefaktů, hlavně drobných úštěpků, úlomků ze štípání křemene, nepodařených odštěpů apod. Roli ve shromažďování nálezů nadto hraje subjektivita a zkušenost. V neposlední řadě je důležitý zdroj suroviny a její kvalita; pouze na terasových stupních, kde je jí dostatek, je možné sledovat detailněji postup výroby artefaktů a přítomnost odpadu. Do budoucna bude proto nutné zvažovat, na základě jakých kritérií srovnávat tyto povrchové kolekce, v Čechách kvantitativně nejpočetnější.

Podmínky pro rozlišení pseudoartefaktů a artefaktů při sběrech jsou příznivější na lokalitách mimo terasy, nanejvýš s jejich rozplavenými zbytky (např. Radim, okr. Kolín: *Vencl 1971*, 654; Tmaň, okr. Beroun: *Sýkorová 2003*; Vykáň, okr. Nymburk: nepublikováno). Těto obtížné otázky bude věnován prostor na jiném místě. Produktivněji ji lze ovšem řešit jen u stratifikovaných lokalit (a bude třeba pro to zvolit odpovídající kritéria, cf. pokus u nás např. *Šída 2011*, 4–6). Zdaleka nejvyužívanější suroviny – křemen a paleozoický křemenec – mají rozdílné vlastnosti a viditelnost stop úderů, negativů i bulbu, dále rozlišitelnost dorzální a ventrální plochy jako kritérii pro odštěp. V případě křemene jsou úštěpy rozeznatelné až od několikacentimetrové délky (jak uváděl už např. *Valoch 1996*, 234), což je asi odpovědí na někdy vyslovovanou otázku, proč jsou produkty redukce jader v poměru k jádrům v menšině či nanejvýš početně vyrovnané. Vliv na čitelnost artefaktů z křemene má i jeho kolísající kvalita v terasách různých řek. V případě Sázavy je náchylný k přirozeným frakturám, což omezuje čitelnost artefaktů.

Pro stanovení existence lokality je ideální získání kombinace jader i odštěpů (mezi nimi jsou výjimečné čepele, zcela převažují úštěpy), a to zvláště těch nesoucích alespoň jeden negativ dorzálně. Dekortikační úštěpy cele pokryté dorzálně valounovou kůrou už v sobě nesou nejistotu danou i špatnou čitelností bulbu na křemenu (cf. *obr. 6:2*, naproti tomu zřetelný třeba na *obr. 2:8*) a leckdy i křemenci. Podobně sporná je arteficialita valounů s jedním úderem, byť ohlazeným a majícím vzhled úštěpového negativu. V zájmovém území je příkladem výše nezařazený nález na vysokém hřbetu u Davle, v trati U Křížku (S-JTSK, X: 1063920, Y: 748537, *obr. 6:1*); podobné sběrové kusy pocházejí i z plochy jistých lokalit (např. *obr. 5:2–3*), což ale jejich autenticitu nedokládá.⁷

5. Závěr

Poznání paleolitu v širším okolí dvou velkých řek jižně od Prahy, Vltavy a Sázavy, zůstává nedostatečné. Vedle ojedinělých mlado- či pozdně paleolitických nálezů představují hlavní přínos objevy valounových industrií na terasových stupních obou břehů Sázavy v Hostěradicích, Kamenném Přívozu a Sázavě

6 Při severozápadním okraji Kralup nad Vltavou, už na katastru Lobče, došlo nedávno ke zničení nejspíše středopaleolitického naleziště v poloze Hostibejk.

7 Protože se na místě podobné velké valouny téměř nevyskytují a nedaleko se našel další „podezřelý“ kus, existenci lokality nelze vyloučit.

u Petrova, zatímco vltavské terasy poskytly nedaleko soutoku se Sázavou nálezy jen u Vraného nad Vltavou.

Subjektivita určování, problematičnost datování a v leckterých případech i arteficiality se nevyhýbá ani moderním výzkumům (k tomu např. *Oliva 2013*, s lit.; *Valoch 2011*), a proto je třeba klást důraz na věrohodné nálezy (např. *Svoboda 2017*, 63–64), ideálně se stratigrafickým záznamem. V naší práci preferovaný minimalistický výběr předkládá spolehlivé artefakty, přičemž jejich rámcově středopaleolitické stáří je z výše argumentovaných důvodů nejpravděpodobnější.

Zachycení a způsob výzkumu povrchových lokalit s nečetnou valounovou industrií na terasách bývá komplikovaný. Přesto by jejich sledování v regionu – mj. v souvislosti s postupující zástavbou i zatravněním – nemělo být do budoucna opomíjeno. Smysl probíhajícího zpracování dalších kolekcí a mikroregionů s rámcově středopaleolitickou valounovou industrií vychází z předpokladu, že se sledováním variant topografie osídlení, využívaných surovin a technologií výroby či dalších aspektů podaří vysledovat vzorce, testovatelné na stratifikovaných lokalitách. Jejich dosavadní vzácnost činí z povrchových souborů artefaktů (dočasně?) nezanedbatelnou složku poznání nejen ve středoečeské oblasti, přeceňovány ale být nemohou, i když leckde zůstanou asi jedinou stopou po osídlení ve sledovaném období.

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2024–2028/17.Ia, 00023272).

Autoři vděčí a děkují za konzultace k několika nálezům prof. J. A. Svobodovi a doc. P. Nerudovi, za další informace mgr. M. Chmelíkové, mgr. Š. Juřinové, doc. P. Šídovi, dr. B. Šreinové, za pomoc při sběrech M. Vávrovi, za technickou pomoc mgr. F. Prekopovi a mgr. J. Součkovi.

Literatura

- Angerer, F. – Brunnacker, K. – Frenzel, B. – Lindner, H. 1962:* Ein Acheuléen-Faustkeil aus dem Regental. Bayerische Vorgeschichtsblätter 27, 1–33.
- Balatka, B. – Gibbard, P. – Kalvoda, J. 2010:* Morphostratigraphy of the Sázava river terraces in the Bohemian Massif. Acta Universitatis Carolinae, Geographica 45, 3–34.
- Balatka, B. – Kalvoda, J. – Gibbard, P. 2015:* Morphostratigraphical correlation of river terraces in the central part of the Bohemian Massif with the European stratigraphical classification of the Quaternary. Acta Universitatis Carolinae, Geographica 50, 63–73.
- Břicháček, P. 1987:* Jílovsko v pravěku. In: Jílové u Prahy, Historie a současnost. Jílové u Prahy, 17–25.
- Břicháček, P. 2022:* Příspěvek k poznání osídlení středního paleolitu v Plzeňské pánvi a jejím nejbližším okolí. Archeologie západních Čech 13/1, 5–13.
- Břicháček, P. – Šída, P. 2015:* Upper Acheulean occupation of Western Bohemia. In: S. Sázelová – M. Novák – A. Mizerová (eds.), Forgotten times and spaces. New perspectives in paleoanthropological, paleoetnological and archeological studies. Brno, 33–52.
- Čechák, P. – Korený, R. – Krušinová, L. 2021:* Late Palaeolithic and Mesolithic in the Příbram Region. Anthropologie 59/3, 251–296.
- Davidová, T. – Kapustka, K. – Přichystal, A. 2018:* Mezolitické osídlení v katastru obce Střechov nad Sázavou (okres Benešov). Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 52/1–2, 99–120.
- Eigner, J. – Řezáč, M. 2020:* Čedičový štípaný kamenný nástroj ze Slatiny u Chebu. K problematice pseudo/artefaktů a využití bazaltoidů v době kamenné. In: P. Mikota – R. Trnka (ed.), Na stopě (pre)historii jihozápadních Čech 4. Sborník přátel k životnímu jubileu Vladimíra Prokopa. Plzeň, 11–20.
- Fridrich, J. – Sklenářová, Z. – Sýkorová, I. – Šída, P. 2000:* Staropaleolitická industrie z Dědkova, okr. Benešov. In: P. Čech – M. Dobeš (eds.), Sborník M. Buchvaldkovi. Most, 77–80.
- Dobeš, M. – Peksa, V. 2022:* Pravěk Podbořanska. In: V. Peksa (ed.), Podbořany. 660 let od první písemné zmínky, Podbořany, 13–38.
- Guibert, J. 2022:* A river and its people: The example of Lower Palaeolithic occupations of the Têt fluvial terraces. Journal of Archaeological Science 45, Reports.

- Neruda, P. – Eigner, J. – Šída, P. 2024: An unique Levallois core from Letky / Libčice nad Vltavou (Prague-West District, Central Bohemia, Czech Republic): The technological analysis and the revision of the context. In: A. Nemerhut – M. Novák et al., In solving of Paleolithic puzzles: from artefacts and sites towards archaeological interpretations. The Dolní Věstonice Studies 26. Brno, 27–42.
- Oliva, M. 1990: Dva nástroje staropaleolitického typu ze západní Moravy. Archeologické rozhledy 42, 206–207, 232.
- Oliva, M. 2013: Industrie staropaleolitického typu z Brna-Lišně. K otázkám reprezentativnosti souborů starého paleolitu. Archeologické rozhledy 65, 163–174.
- Pajerová, M. 2011: Pravěké nálezy okresu Havlíčkův Brod. Archeologie východních Čech 1, 5–70.
- Svoboda, J. 1983: Zum Altpaläolithikum in Mělník-Becken. Ethnographisch-Archäologisches Zeitschrift 24, 532–542.
- Svoboda, J. 1996: Archaický artefakt z Modletic (k. o. Marketa, okr. Jindřichův Hradec). Přehled výzkumů 37, 1992, 40–41.
- Svoboda, J. 2017: Vývoj a dynamika předneolitického osídlení Českolipska a Děčínska. In: J. A. Svoboda (ed.), Mezolit severních Čech II. Komplexní výzkum skalních převisů na Českolipsku a Děčínsku, 2003–2015. Dolněvostonické studie 22. Brno, 53–98.
- Sýkorová, I. (s příspěvkem I. Chlupáče) 2003: Tmaň u Koněprus. Staropaleolitické naleziště. Praha.
- Sýkorová, I. – Štaud, K. 2000: Mlazice, okr. Mělník – zhodnocení valounové industrie středopaleolitického stáří. Archeologické rozhledy 52, 209–233.
- Šída, P. 2011: Staropaleolitická stanice Lochkov II. Možnosti rozlišování paleolitických kamenných industrií. Živá archeologie 13/2011, 3–6.
- Valoch, K. 1996: Altpaläolithische Geröllgeräte in Niederösterreich. Wissenschaftliche Mitteilungen des Niederösterreichischen Landesmuseum 9, 231–245.
- Valoch, K. 2011: Industrie nejstaršího paleolitu v Evropě. Archeologické rozhledy 63, 3–22.
- Vencl, S. 1971: Několik paleolitických lokalit z Čech. Archeologické rozhledy 649–668.
- Vencl, S. 1976: Příspěvek k poznání holocenní valounové industrie. Archeologické rozhledy 28, 66–82, 116–120.
- Vencl, S. 2011: K poznání předneolitického osídlení jižního okraje středních Čech. Podbrdsko 18, 7–29.
- Vencl, S. – Dobeš, M. – Zadák, J. – Řídký, J. 2011: K osídlení kultury řivnáčské na východním okraji Prahy. Archeologické rozhledy 63, 90–135.
- Vencl, S. – Rous, P. 1998: Pozdně paleolitická osídlení ve Světlé nad Sázavou, okres Havlíčkův Brod. Archeologické rozhledy 50, 345–356, 485.
- Vencl, S. – Valoch, K. 2001: Die paläolithische und mesolithische Besiedlung des Hügels Ládví in Prag 8-Ďáblice. Památky archeologické 92, 5–73.
- Žebera, K. 1958: Československo ve starší době kamenné. Praha.

Palaeolithic finds in the wider area around the confluence of the Vltava and Sázava Rivers

Maps of Paleolithic sites in the Prague region and Central Bohemia show striking differences. This probably not only reflects the intensity of research and the range of possible discoveries, but also the attractiveness of the area itself for hunting settlements and their relative density. The so far almost empty areas also included the area around the confluence of the Vltava and the Sázava Rivers and the lower reaches of the latter (Fig. 7). That is why we present several sites and isolated finds from this area at the edge of the Prague-West district which have been recovered rather unsystemically during fieldwalking projects from the 1980s onwards (Table 1).

Surprisingly, there is a lack of convincing evidence for Final Palaeolithic and Mesolithic occupation in the Middle (Davidová – Kapustka – Přichystal 2018) and Upper Sázava region (Vencl – Rous 1998). The dating of the pebble industries is accompanied by difficulties associated with their real or supposed archaicity and limited technological and typological changes within the Lower to Middle Palaeolithic and later periods. In this place, we ignore Holocene macrolithic chipped lithic industry (e.g. Vencl 1976; Vencl et al. 2011), to which the presented finds do not belong – due to their shape, wear, and also due to the ab-

sence of other traces of later occupation. Artefacts made mostly from quartz pebbles were found at 7 sites situated on the terraced levels of the Sázava and Vltava Rivers (*Fig. 1, 7*). The typical shapes of unifacial discoid cores (*Fig. 3:1,2, 4:2*) and small bifacial tools (*Fig. 4:1, 5:4*) seem to point to a Middle Palaeolithic date. These also include a biface reminiscent of the uniface type and an unfinished biface (*Fig. 5:3*). The latter points to the inclusion of the largest artefact assemblage from the site of Sázava u Petrova into the circle of Acheulean technocomplex.

The main source of information about Middle Palaeolithic pebble industries in Central Bohemia are, without doubt, stratified sites (such as Prague-Sedlec or Prague-Ďáblice). Nevertheless, it is necessary to monitor and analyze numerous surface sites, which should also be done in the future – in view of the fact that new stratified situations can be identified and investigated, regional topographic characteristics of occupation can be studied and technological differences in chipped lithic industries can be noted.

English by *Jan Machula*

Fig. 1. A. Hostěradice, locations of findspots. B. Sázava u Petrova, approximate extent of the area with finds.

Fig. 2. Finds from Jílové u Prahy and Hostěradice. Grey areas – recent disturbances.

Fig. 3. Finds from Hostěradice and Kácov.

Fig. 4. Finds from Kamenný Přívoz and Vrané nad Vltavou. Grey areas – recent disturbances.

Fig. 5. Sázava u Petrova, selected finds.

Fig. 6. Disputed artefacts.

Fig. 7. Locations of Palaeolithic sites in the wider vicinity of the confluence of the Sázava and Vltava Rivers.

Pavel Břicháček, Západočeské muzeum v Plzni, oddělení záchranných výzkumů, Zborovská 40, 301 01 Plzeň
pbrichacek@zcm.cz

Jan Eigner, Národní muzeum, oddělení pravěku a antického starověku, Václavské nám. 68, 110 00 Praha 1
eigner.istvan@seznam.cz